

Ταινίες για την εργασία: «Αναζητάμε τη στιγμή που εμπεριέχει όλες τις άλλες»

Ο Harun Farocki και η Antje Ehmann συζητούν με την Ιστορικό Τέχνης και δημοσιογράφο Lisa Mayerhöfer
Απρίλιος 2013

Ένα θέμα, δύο λεπτά, καθόλου μοντάζ – αυτές είναι οι προδιαγραφές που ισχύουν σε όλες τις χώρες για τις ταινίες που δημιουργούνται στο πλαίσιο του project *Δουλειά σε μονοπλάνο*. Η Antje Ehmann και ο Harun Farocki μιλάνε για ένα εγχείρημα που αντιστέκεται στη βιαστική ματιά.

Κυρία Ehmann, κύριε Farocki, σας αρέσετε να κοιτάζετε τους άλλους την ώρα που δουλεύουν;

Farocki: Στην ουσία, ένας κινηματογραφιστής έχει διαλέξει αυτό το επάγγελμα για να τον κοιτάζουν οι άλλοι την ώρα που δουλεύει. Δεν είναι αυτό το ζητούμενο πάντως στο *Δουλειά σε μονοπλάνο*.

Ehmann: Ο σκοπός είναι πολύ περισσότερο να απαντήσουμε στο πώς μπορεί να αποτυπωθεί φιλικά και να παρουσιαστεί η εργασία. Οι ταινίες μυθοπλασίας δείχνουν πάντα την τελευταία μόνο κίνηση μιας δραστηριότητας: ένα τραπέζι ποτέ δεν μαζεύεται από την αρχή ως το τέλος, πάντα μόνο το τελευταίο φλιτζάνι. Ύστερα ακολουθεί cut και η δουλειά αυτή έχει τελειώσει. Το εγχείρημά μας ακολουθεί μια στρατηγική αντίθετη προς αυτή τη γρήγορη ματιά που κυριαρχεί αυτή τη στιγμή στον κόσμο των media.

Γιατί διαλέξατε ως θέμα την εργασία;

Ehmann: Κατά κάποιον τρόπο, το θέμα προέκυψε από μόνο του. Η γοητεία του εγχειρήματός μας είναι ακριβώς η πολιτισμική πολυμορφία των πόλεων, των χωρών και των ηπειρών όπου γίνονται τα εργαστήριά μας. Η εργασία είναι ένα παγκόσμιο θέμα και έχει μια κάποια βαρύτητα σε όλο τον κόσμο.

Farocki: Θα μπορούσαμε να επιλέξουμε και τον ελεύθερο χρόνο ή τις τελετουργικές συμπεριφορές, αλλά η ενασχόληση με την εργασία οδηγεί κατευθείαν στην καρδιά του κοινωνικού προβληματισμού. Δεν είναι τυχαίο ότι οι στατιστικές μιας χώρας δείχνουν πρώτα απ' όλα το ΑΕΠ, το κατά κεφαλήν εισόδημα κ.ο.κ. Το ίδιο ισχύει και για τον τρόπο που βλέπουμε τα πράγματα. Αν όχι η πρώτη, τότε σίγουρα η δεύτερη ερώτηση που θέτουμε όταν βρεθούμε σε μια ξένη πόλη αφορά την κοινωνική κατάσταση που κυριαρχεί εκεί.

Οι ταινίες δημιουργούνται στο πλαίσιο εργαστηρίων με κινηματογραφιστές σε όλα τα μέρη του κόσμου και διέπονται από αυστηρούς κανόνες. Δεν πρέπει να ξεπερνούν τα δύο λεπτά σε διάρκεια και πρέπει να είναι μονοπλάνο. Γιατί;

Ehmann: Παλιά, κάθε δευτερόλεπτο ταινίας κόστιζε χρήματα. Έπρεπε λοιπόν να σκεφτεί κανείς πολύ καλά πώς και τι θα κινηματογραφήσει. Με την εμφάνιση της πολύ πιο οικονομικής τεχνικής του βίντεο αναδύθηκε και η τάση να τραβά κανείς αναρίθμητα πλάνα ενός θέματος. Δοκιμάζει κανείς άλλοτε τη μία άλλοτε την άλλη

άποψη και ύστερα αρχίζει να κόβει και να ράβει το υλικό. Έτσι όμως χάνεται η δύναμη του υλικού. Από την εμπειρία μας διαπιστώσαμε ότι όταν θέτουμε αυστηρούς κανόνες οδηγούμαστε πάλι σε μια υψηλή συγκέντρωση-συμπύκνωση. Και σε κάθε εργαστήριο επιβεβαιώνεται ότι οι περιορισμοί μας λειτουργούν τελικά προς όφελος του υλικού.

Δεν είστε ικανοποιημένοι με τον τρόπο που γυρίζονται σήμερα ταινίες;

Farocki: Και με το πολύ μοντάζ μπορείς φυσικά να κάνεις καταπληκτικά πράγματα. Σήμερα, οι ταινίες μυθοπλασίας έχουν κατά κανόνα κάθε 3-4 δευτερόλεπτα ένα cut, δηλαδή διπλάσιο αριθμό cuts απ' ό,τι ας πούμε το 1960 – αυτό σου δίνει γρήγορες εναλλαγές, αλλά συχνά δεν προσθέτει κάτι ουσιαστικό στην ταινία. Σε αυτή την απώλεια διεισδυτικότητας και έντασης οφείλουμε να αντιπροτείνουμε κάτι. Η μεγαλύτερη πρόκληση στη συγκεκριμένη δουλειά πάντως είναι πώς θα δοθεί εκείνη η μία στιγμή που εμπεριέχει όλες τις άλλες.

Όταν επί δύο λεπτά δεν βλέπεις παρά ένα πλάνο, δίνεις πολύ μεγαλύτερη προσοχή στις λεπτομέρειες, συγκεντρώνεσαι στις εικόνες με έναν διαφορετικό τρόπο. Πόσα περιθώρια δίνει αυτή η φόρμα στο δημιουργό ώστε να αποτυπώσει την προσωπική του οπτική;

Ehmann: Οι συμμετέχοντες στο εγχείρημα κατά κανόνα δεν τραβάνε ένα μόνο πλάνο. Πολλά πλάνα του ενός λεπτού μπορούν μια χαρά να αποτυπώσουν την προσωπική γραφή του δημιουργού.

Farocki: Ένα παράδειγμα: Μια κινηματογραφίστρια στο Μπουένος Άιρες ενδιαφερόταν κυρίως για τη σχέση ανάμεσα στην κάμερα και το πρόσωπο το οποίο εκείνη θα κινηματογραφούσε. Εδώ δεν υπάρχει απόσταση, αλλά πιο πολύ μια ανάγνωση του προσώπου του άλλου, όπως και ένας αντικατοπτρισμός. Το πρόσωπο συνειδητοποιεί ότι το κινηματογραφούν και αναρωτιέται: Τι γίνεται εδώ; Πόσα από αυτά που κρύβω μέσα μου φανερώνονται άραγε; Στις τέσσερις ταινίες της σκηνοθετίδας η μέθοδος που ακολουθεί φαίνεται ξεκάθαρα.

Ehmann: Στο Μπουένος Άιρες μάς συνέβη και κάτι αξιοσημείωτο. Κατά τη διάρκεια του εργαστηρίου, ήρθε η είδηση για την εκλογή του Πάπα Φραγκίσκου. Αμέσως, μία από τις συμμετέχουσες πήγε στην κεντρική πλατεία της πόλης και τράβηξε τα πλάνα που μετέδιδε η τηλεόραση – τη δουλειά των δημοσιογράφων δηλαδή. Το φιλικό αποτέλεσμα δείχνει ακριβώς την ικανότητα που έχει η συγκεκριμένη κινηματογραφίστρια να δημιουργεί αυθόρμητα και ακριβή πλάνα.

Ποιος είναι ο στόχος των εργαστηρίων σας;

Farocki: Σκοπός είναι να γίνει κατανοητή η αξία και οι δυνατότητες που έχει ένα πλάνο. Τι βλέπουμε στο πλάνο; Έχει κάποια πλοκή; Έχει ανατροπές; Οι άνθρωποι που συμμετέχουν τα εργαστήρια μαθαίνουν κάποια πράγματα για το πώς κάνουμε κινηματογράφο. Ο δεύτερος στόχος είναι να συγκεντρώσουμε και να εκθέσουμε την πολυμορφία και την ποιότητα που προκύπτει από το εγχείρημα. Εκτός από τον κατάλογο στο Διαδίκτυο, διοργανώνουμε και μια σειρά από εκθέσεις. Η πρώτη έγινε πρόσφατα στο Τελ Αβίβ.

Τι παρουσιάζει;

Farocki: Στο Τελ Αβίβ παρουσιάσαμε μόνο πέντε εργαστήρια εκθέτοντας έξι δουλειές από το καθένα. Παρ' όλα αυτά, ακόμη και σ' έναν τόσο μικρό αριθμό υπήρχε μια απίστευτη ποικιλομορφία.

Ehmann: Παρουσιάσαμε επίσης μια σειρά από remakes της πρώτης ταινίας στην ιστορία του κινηματογράφου *Έξοδος των εργατών από το εργοστάσιο των αδελφών Λυμιέρ*. Πρόκειται για ένα δεύτερο project που «τρέχει» σε κάθε εργαστήριο. Για αυτό, οι συμμετέχοντες κινηματογράφησαν εργαζόμενους την ώρα που σχολάνε και βγαίνουν από το χώρο εργασίας τους. Γιατί βιομηχανικοί εργάτες δεν υπάρχουν πλέον πολλοί.

Γιατί κάνετε αυτά τα remakes;

Farocki: Αυτή η πρώτη ταινία χρησιμοποιεί φυσικά ένα μόνο πλάνο, επομένως αποτελεί ένα είδος αναφοράς. Η εργασία που δεν γίνεται δημοσίως παρουσιάζεται στο κοινό μέσα σε μία συνεπτυγμένη σκηνή.

Κύριε Farocki, οι ταινίες σας συχνά εμπεριέχουν στιγμές που προκαλούν σύγχυση. Οι εικόνες είναι σκόπιμα παραπλανητικές και θέτουν σε αμφισβήτηση τον τρόπο με τον οποίο έχουμε συνηθίσει να βλέπουμε τα πράγματα. Οι ταινίες του συγκεκριμένου εγχειρήματος έχουν αυτό το στοιχείο; Σε πρώτη ματιά, θα έλεγε κανείς: Ένα μόνο πλάνο, χωρίς καθόλου μοντάζ – πιο πιστά δεν θα μπορούσε να αποδοθεί η πραγματικότητα...

Farocki: Σε πρώτη ματιά ναι, αλλά πολλές από τις δουλειές έχουν κι άλλες πτυχές – είναι, για παράδειγμα, σουρεαλιστικές μες στο ρεαλισμό τους. Ένα παράδειγμα μας δίνει μια ταινία από το Ρίο: Βλέπουμε έναν ψαρά που είναι ντυμένος με σακούλες σκουπιδιών. Σε πρώτο πλάνο, περνούν μπροστά από την κάμερα άνθρωποι που κάνουν τζόκινγκ. Αυτοί δεν έχουν καμία σχέση με τη ρομαντική φιγούρα του ψαρά. Έτσι όμως, αποκαλύπτεται το γενικό πλαίσιο μέσα στο οποίο τοποθετείται στις μέρες μας μια δουλειά σαν του ψαρά.

Ehmann: Οι ταινίες δεν θέλουν απαραίτητα να κάνουν κριτική στο πώς έχουμε συνηθίσει να βλέπουμε, συχνά όμως «παίζουν» με τις διαδικασίες αντίληψης. Μια κινηματογραφίστρια στο Βερολίνο τράβηξε μια κενή αίθουσα. Ύστερα ηχογράφησε τις εργασίες ανακαίνισης και συνδύασε αυτούς τους ήχους με την εικόνα της άδειας αίθουσας. Το αποτέλεσμα είναι μαγικό.

Ξεκινήσατε αυτό το εγχείρημα το 2011. Με την έναρξη της οικονομικής κρίσης και την αυξανόμενη ανεργία, θα λέγατε ότι το θέμα έγινε πιο επίκαιρο, πιο «καυτό»;

Farocki: Δύσκολο να το πει κανείς. Κρίσεις υπήρχαν και πριν, όπως και πολλές κοινωνικές αναταραχές σε όλο τον κόσμο. Χώρες όπως η Ινδία ή η Αίγυπτος δεν χρειάζονται μια οικονομική κρίση για να καταλάβουν την αξία της αμειβόμενης εργασίας.

Ehmann: Ωστόσο, μπορούμε να πούμε ότι οι εξεγέρσεις της Αραβικής Άνοιξης άλλαξαν την ψυχολογία της ομάδας, π.χ., στο εργαστήριο του Καΐρου. Οι

συμμετέχοντες αναρωτιόνταν συχνά τι και πώς να παρουσιάσουν κάτω από τις δεδομένες συνθήκες.

Μια Αιγύπτια δημοσιογράφος [έγραψε](#): «Η φόρμα του μονοπλάνου προκάλεσε αμφιβολίες στο εργαστήριο για το πόσα μπορούν να εκφραστούν σε ένα μόνο πλάνο, ειδικά μέσα στα συμφραζόμενα των εξεγέρσεων».

Ehmann: Στο Κάιρο το ερώτημα ήταν πάντα: Πόσο πολιτικό περιεχόμενο μπορεί να «χωρέσει» κανείς μέσα σε δύο λεπτά; Υπήρξαν συμμετέχοντες που δεν παρέδωσαν καθόλου ταινία, γιατί ταλανίζονταν με τέτοιου είδους προβληματισμούς. Άλλοι πάλι έκαναν εξορμήσεις και ανακάλυψαν σύντομες σκηνές που λειτουργούν σαν μεταφορές.

Μπορείτε να αναφέρετε ένα παράδειγμα;

Ehmann: Η ταινία μιας κινηματογραφίστριας από το Κάιρο παρουσιάζει τις εργασίες που γίνονται σε μια γέφυρα ενώ την ίδια στιγμή υπάρχει ένα φοβερό μποτιλιάρισμα. Δυο εργάτες προσπαθούν να γκρεμίσουν έναν τοίχο από μπετόν. Επί πολλή ώρα χτυπάνε με όλη τους τη δύναμη με δυο κασμάδες το μπετόν, χωρίς κανένα αποτέλεσμα. Γύρω τους όλα είναι ακινητοποιημένα. Αυτό είναι φυσικά μια καταπληκτική μεταφορά.

Farocki: Η μέθοδος του εγχειρήματος *Δουλειά σε μονοπλάνο* ωστόσο επικεντρώνεται πιο πολύ σε αυτό που μένει, αυτό που έχει υπάρξει για κάμποσο καιρό, κι όχι τόσο σε εκείνο που αλλάζει ή πρέπει να αλλάξει.